

Paweł Magiera

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

 pawel.magiera@doktorant.upjp2.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0002-6476-3635>

Wielopłaszczyznowo o międzywojennym Senacie RP

[Rec. *Senat II Rzeczypospolitej (1922—1939)* —
„*rzecznik rozsądku, rozważli i miary*”,

red. Zbigniew Girzyński, Jarosław Kłaczek, Jan Żaryn, Toruń 2020]

Abstrakt: Recenzowana książka jest pracą zbiorową złożoną z 12 różnorodnych tematycznie rozdziałów, poświęconych polskiemu Senatowi w okresie międzywojennym. Autorzy przedstawiają w nich dotąd mało znane aspekty związane z kształtem i funkcjonowaniem izby wyższej parlamentu w Polsce w latach 1922—1939. W książce omówione zostały koncepcje dotyczące ustroju Senatu, jego struktura i funkcje, a także kwestie jego oblicza politycznego oraz obsady personalnej. Publikacja stanowi cenne uzupełnienie dotychczasowego stanu wiedzy i wnosi nowe, szczegółowe ustalenia do ogólnego obrazu Senatu Drugiej Rzeczypospolitej.

Słowa kluczowe: senat, izba wyższa parlamentu, okres międzywojenny, Druga Rzeczpospolita

Senat w dziejach polskiego ustroju jest instytucją o silnym znaczeniu symbolicznym. Organ wywodzący się z dawnej rady królewskiej stał się ośrodkiem, wokół którego w okresie staropolskim ukształtował się sejm walny. W związku z tym izbę wyższą bez cienia przesady określić można kolebką polskiego parlamentarizmu. Była ona stale obecnym elementem przedstawicielstwa narodowego zarówno w Rzeczypospolitej szlacheckiej, jak i w namiastkach polskiej państwowości doby zaborów — w Księstwie Warszawskim oraz Królestwie Polskim. Mimo ogromnych kontrowersji i burzliwych dyskusji toczących się w Sejmie Ustawodawczym¹

¹ Najważniejsze dyskusje nad zasadnością utworzenia Senatu toczyły się w ramach prac konstytucyjnych w parlamencie od września 1920 roku do stycznia 1921 roku, a następnie w marcu

Drugiej Rzeczypospolitej zdecydowano się przywrócić senat jako izbę wyższą polskiego parlamentu. W latach powojennych senat urósł wręcz do rangi atrybutu suwerenności, czego dowodem było choćby opowiedzenie się za istnieniem drugiej izby przez środowiska antykomunistyczne w referendum ludowym z 1946 roku oraz przywrócenie bikameralnego parlamentu na fali demokratycznych przemian zapoczątkowanych w 1989 roku.

Polski Senat stał się przedmiotem licznych opracowań z zakresu historii, politologii oraz prawa konstytucyjnego. Często jego dzieje były omawiane w ogólniejszych tematycznie publikacjach przedstawiających historię polskiego parlamentaryzmu bądź jeszcze szerzej — całego ustroju politycznego. Nie brakuje również prac dotyczących Senatu Drugiej Rzeczypospolitej funkcjonującego w latach 1922—1939. Okres ten jest istotny dla dziejów izby wyższej, gdyż to właśnie wtedy na dłużej usankcjonował się w polskim ustroju model dwuizbowości nierównorzędnej — panujący także współcześnie, choć z krótką przerwą w czasie obowiązywania w państwie konstytucji kwietniowej z 1935 roku, wzmacniającej pozycję izby wyższej. W modelu tym senat posiada wyraźnie ograniczone kompetencje względem sejmu, będącego faktycznym centrum legislacji oraz ośrodkiem bieżących sporów politycznych. Jednocześnie to właśnie w dwudziestoleciu międzywojennym, wskutek regulacji przyjętych w konstytucji marcowej z 1921 roku, doszło do trwałego zerwania z tradycyjnym polskim nazewnictwem, wedle którego sejm oznaczał łącznie obie izby — poselską i senatorską.

Mimo przełomowego znaczenia tego okresu dla dziejów i współczesnego oblicza polskiego Senatu międzywojenna izba wyższa nie doczekała się dotąd wyczerpującej, a przy tym osobnej monografii. Dotychczas publikowano raczej specjalistyczne studia poświęcone wąskim zagadnieniom lub przedziałom czasowym. Wymienić można choćby pracę Jacka Czajowskiego analizującą pozycję ustrojową Senatu w latach 1922—1927² czy książkę Wawrzyńca Kowalskiego o koncepcjach ustro-

1921 roku, przy okazji końcowych głosowań nad konstytucją. Starli się w nich zwolennicy dwuizbowej legislatury (prawica i prawe centrum), dążący do utworzenia izby refleksji dbającej o jakość legislacji, oraz zdeklarowani adherenci jednoizbowości (lewica i lewe centrum), widzący w izbie wyższej przede wszystkim czynnik hamujący postęp społeczny. Efektem toczącego się sporu o Senat było wprowadzenie w konstytucji marcowej izby drugiej o bardzo ograniczonych kompetencjach. Zob. szerzej: S. Krukowski, *Geneza konstytucji z 17 marca 1921 r.*, Warszawa 1977, s. 242—247, 254—274, 289—290, 294—296, 300—301.

² J. Czajowski, *Senat Rzeczypospolitej Polskiej pierwszej kadencji 1922—1927. Pozycja prawno-konstytucyjna i praktyka ustrojowa*, Warszawa 1999. Zob. też: Idem, *Senat w Konstytucji z 23 kwietnia 1935 roku*, „Przegląd Sejmowy” 2005, nr 2 (67), s. 65—77.

jowych izby wyższej w Drugiej Rzeczypospolitej³. Ponadto polski Senat w latach międzywojennych był przedmiotem ogólnych publikacji rocznicowych, skierowanych raczej do szerszego odbiorcy i niewyczerpujących całości złożonego tematu⁴, oraz wydawnictw pokonferencyjnych towarzyszących zwyczajowo takim okrągłym rocznicom⁵. Sporo prac poświęcono analizie życiorysów i wojennych losów senatorów⁶, przybliżono też postaci marszałków izby wyższej⁷. Wiele cennych informacji o Senacie tego okresu można znaleźć również w opracowaniach dotyczących ogólnie parlamentu polskiego w latach 1919—1939⁸ bądź całokształtu dziejów polskiej izby wyższej⁹. Obszernie została omówiona też debata Sejmu Ustawodawczego nad samą kwestią istnienia Senatu, tocząca się w ramach prac nad konstytucją odrodzonego państwa¹⁰.

Wymienione publikacje oraz inne im pokrewne nie dają pełnego i wyczerpującego obrazu tej instytucji w okresie międzywojennym, co pozostawia pole do dalszych badań nad tym fragmentem dziejów izby wyższej polskiego parlamentu. Stosunkowo nową próbę przeprowadzenia wieloaspektowej analizy zagadnienia międzywojennego Senatu stanowi monografia zbiorowa pt. *Senat II Rzeczypospolitej (1922—1939) — „rzecznik rozsądku, rozważli i miary”*, która ukazała się w 2020 roku pod redakcją naukową Zbigniewa Girzyńskiego, Jarosława Kłaczkowa i Jana Żaryna nakładem Wydawnictwa Adam Marszałek.

Recenzowana praca jest kolejnym tomem serii wydawniczej O Niepodległą i Jej Trwanie, wydawanej w ostatnich latach przez toruński ośrodek naukowy.

³ W. Kowalski, *Koncepcje ustrojowe izby wyższej parlamentu w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2014.

⁴ R. Stawicki, *Senat II Rzeczypospolitej. 90. rocznica pierwszego posiedzenia*, Warszawa 2012.

⁵ Przykładem może być monografia pokonferencyjna: *Senat w II i III Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały z konferencji zorganizowanej pod patronatem Marszałka Senatu RP prof. Longina Pastusiaka w 80. rocznicę pierwszego posiedzenia Senatu w II RP 27 listopada 2002 r.*, oprac. M. Lipińska, R. Stawicki, Warszawa 2003.

⁶ Są to m.in. prace: D. Mycielska, J.M. Zawadzki, *Senatorowie zamordowani, zaginieni, zmarli w latach II wojny światowej*, Warszawa 2009; J.M. Zawadzki, *Senatorowie. Losy wojenne i powojenne*, Warszawa 2012; *Posłowie i senatorowie II Rzeczypospolitej — ofiary II wojny światowej*, red. B. Popławski, Warszawa 2019.

⁷ Z. Kaczmarek, *Marszałkowie Senatu II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1992.

⁸ Zob. np.: A. Ajnenkiel, *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1975; Idem, *Historia sejmiku polskiego*, t. 2, cz. 2: *II Rzeczypospolita*, Warszawa 1989; *Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Zakrzewski, Warszawa 1990.

⁹ Zob. J. Pietrzak, *Senat Rzeczypospolitej Polskiej. Tradycja i współczesność XV—XXI w.*, Warszawa 2010.

¹⁰ W tym kontekście warto wymienić przede wszystkim prace: S. Krukowski, *Geneza konstytucji z 17 marca 1921 r.*, Warszawa 1977; A. Ajnenkiel, *Spór o model parlamentaryzmu polskiego do roku 1926*, Warszawa 1972.

Książka stanowi próbę przedstawienia głównych aspektów funkcjonowania Senatu Drugiej Rzeczypospolitej. Składa się ona z 12 różnorodnych tematycznie rozdziałów, z których każdy przygotowany został przez innego autora. Teksty zawarte w zbiorze podzielić można na kilka zasadniczych kategorii problemowych. Dwa pierwsze, autorstwa Marka Białokura i Macieja Wojtackiego, dotyczą koncepcji ustrojowych drugiej izby parlamentu w okresie międzywojennym. Dwa kolejne teksty, pióra Zbigniewa Girzyńskiego oraz Grzegorza Kulki, odnoszą się do kwestii dotyczących struktury wewnętrznej Senatu. Rozdziały piąty i szósty, napisane odpowiednio przez Arkadiusza Mellera i Mateusza Hübnera, to analizy działania w międzywojennym Senacie określonych grup politycznych w danym momencie dziejowym. Z kolei rozdziały siódmy i ósmy, autorstwa Anny Ambrochowicz-Gajownik oraz Janusza Szczepańskiego, dotyczą mniej eksponowanych zadań Senatu, polegających na udziale w kształtowaniu relacji międzynarodowych oraz na opiece nad środowiskami polonijnymi. Ostatnie cztery rozdziały monografii — kolejno: Jacka Piotrowskiego, Joanny Gołębiewskiej, Grzegorza Zackiewicza i Jarosława Macieja Zawadzkiego — poświęcono przedstawieniu sylwetek konkretnych senatorów pełniących mandaty w okresie międzywojennym. Dobór tekstów w recenzowanej publikacji miał na celu wieloaspektowe przedstawienie polskiego Senatu z lat 1922—1939. Są to w zdecydowanej większości prace przyczynkarskie, skupione na przybliżeniu konkretnych, ściśle ograniczonych rzeczowo lub chronologicznie problemów, których wspólnym mianownikiem jest Senat Drugiej Rzeczypospolitej.

Monografię otwiera tekst Marka Białokura *„Nieszczęściem byłaby jedna izba”*. *Polityczna batalia o Senat u zarania Drugiej Rzeczypospolitej* (s. 9—38). Stanowi on klarowny i merytorycznie poprawny przegląd stanowisk politycznych w sprawie kształtu parlamentu, prezentowanych przez główne ugrupowania w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości. Autor słusznie odnotował istnienie obszernej literatury przedmiotu dotyczącej sporów o Senat toczących się w Sejmie Ustawodawczym podczas prac konstytucyjnych. W związku z tym skupił się raczej na źródłach wspomnieniowych (zwłaszcza dzienniku Juliusza Zdanowskiego) oraz ówczesnej publicystyce politycznej. Zasadniczo tekst odpowiada dotychczasowemu stanowi wiedzy, jednakże kilka tez przedstawionych przez autora może budzić pewne kontrowersje. Trudno się zgodzić ze stwierdzeniem, że zrzeczenie się przez Episkopat Polski swoich reprezentantów w Senacie, ogłoszone na forum konstytuanty przez abp. Józefa Teodorowicza, wpłynęło na poparcie przez Polskie Stronnictwo Katolicko-Ludowe (PSKL) postulatu ugrupowań centrolewicy dotyczącego powszechnych wyborów do Senatu (s. 18). Ten klub parlamentarny już wcześniej, bo w listopadzie 1920 roku (podczas drugiego czytania projektu konstytucji),

opowiedział się wyraźnie za demokratycznym wyborem senatorów¹¹ (choć nie był w tej sprawie zupełnie konsekwentny, czyniąc pewne odstępstwa w trakcie głosowań¹²), natomiast oświadczenie Episkopatu przedstawiono parlamentowi dopiero w marcu 1921 roku, na początku trzeciego czytania¹³. Ponadto pewne wątpliwości budzi przypisanie posłowi Franciszkowi Maślance przynależności klubowej do PSL „Piast” (s. 22) w czasie, gdy zgłoszony został jego projekt wprowadzenia wyborów powszechnych do izby wyższej (5 listopada 1920 roku). W świetle istniejących źródeł wydaje się bowiem, że poseł ten reprezentował już wówczas klub PSKL¹⁴. Wskazane kontrowersje nie wpływają jednak znacząco na odbiór tekstu, który stanowi ciekawą i rzetelną syntezę problematyki sporów o Senat z początków Drugiej Rzeczypospolitej.

Drugi rozdział dotyczy dyskusji nad reformą izby wyższej podjętych na przełomie lat 20. i 30. XX wieku. Opracowanie Macieja Wojtackiego pt. *Koncepcje struktury i roli Senatu w projektach zmiany konstytucji w latach 1928—1935* (s. 39—72) jest wartościowym i pionierskim ujęciem zagadnienia. Autor, specjalizujący się w tej tematyce¹⁵, w interesujący sposób przedstawił dyskusje nad reformą Senatu toczące się zarówno w ówczesnej doktrynie, jak i na forum parlamentów II i III kadencji, w ramach prac nad zmianą konstytucji. Dokonał przy tym wielu szczegółowych ustaleń (np. przywołanie nieznanego dotąd szerzej projektu Stronnictwa Ludowego w sprawie zmiany konstytucji z 1934 roku — s. 62, przyp. 60) oraz wyważonej oceny dotychczasowej literatury przedmiotu. Opisywany tekst oparty został na bogatej podstawie źródłowej oraz stosownym piśmiennictwie, co podnosi jego wartość merytoryczną.

Również trzeci rozdział monografii, napisany przez Zbigniewa Girzyńskiego, można określić mianem pracy pionierskiej. W tekście *Marszałkowie seniorzy Senatu RP w okresie Drugiej Rzeczypospolitej* (s. 73—92) badacz dokonał pierwszego tego rodzaju całościowego przedstawienia funkcji marszałka seniora w Senacie, a także przybliżył sylwetki wszystkich piastujących to stanowisko w okresie między-

¹¹ *Sprawozdania stenograficzne Sejmu Ustawodawczego*, 182. posiedzenie z 5 listopada 1920 r., łam 4, dostępne w Internecie: https://bs.sejm.gov.pl/F?func=scan&scan_code=NST&scan_start=rpii/0&local_base=2RP_SU_SJ_ST (dostęp: 18.08.2022).

¹² S. Krukowski, *Geneza konstytucji...*, s. 273.

¹³ *Sprawozdania stenograficzne Sejmu Ustawodawczego*, 216. posiedzenie z 8 marca 1921 r., łam 21, dostępne w Internecie: https://bs.sejm.gov.pl/F?func=scan&scan_code=NST&scan_start=rpii/0&local_base=2RP_SU_SJ_ST (dostęp: 18.08.2022).

¹⁴ Zob. ibidem, 182. posiedzenie z 5 listopada 1920 r., łam 4; *Wystąpienie posła Maślanki od Piastowców*, „Lud Katolicki” 1920, nr 44 (z 31 października), s. 1.

¹⁵ Jest on choćby autorem cennej edycji źródłowej: *Prace Komisji Konstytucyjnej Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej II kadencji (1928—1930)*, wstęp, wybór i oprac. M. Wojtacki, Warszawa 2013.

wojennym (Bolesława Limanowskiego — I kadencja, Maksymiliana Thulliego — II i III kadencja, Antoniego Horbaczewskiego — IV kadencja, Leona Wolfa — V kadencja). Autor rzetelnie i kompleksowo przedstawił omawiane zagadnienie, dokonując analizy źródeł parlamentarnych oraz obowiązujących wówczas regulacji prawnych. Docenić przy tym należy zweryfikowanie błędnego, a utrwalonego w literaturze twierdzenia o bezprawnym pominięciu Bolesława Limanowskiego przy obsadzie funkcji marszałka seniora podczas II i III kadencji. Jak słusznie zauważył Z. Girzyński, ówczesny regulamin Senatu dawał prezydentowi możliwość swobodnego wyboru spośród trzech najstarszych wiekiem senatorów, nie musiał być to zatem najstarszy członek izby wyższej (s. 81—83).

Kolejny rozdział, autorstwa Grzegorza Kulki, także poświęcono słabiej dotąd poznanym aspektom instytucjonalnym międzywojennego Senatu. Tekst pt. *Sąd Marszałkowski (Honorowy) w świetle Regulaminu Senatu II RP* (s. 93—109) stanowi próbę przedstawienia szczególnego organu izby wyższej, przewidzianego regulaminowo do rozpoznawania oraz rozstrzygania sporów o naruszenie honoru i czci wynikłych pomiędzy senatorami. Na uwagę zasługuje czytelne omówienie rozwoju tej instytucji w obliczu zmian przepisów konstytucyjnych i regulaminowych. Nie sposób jednak zgodzić się z autorem, że poruszana przez niego tematyka nie była dotąd przedmiotem osobnych badań (s. 93). Poważnym brakiem merytorycznym tekstu jest zupełne pominięcie ważnego artykułu autorstwa Piotra Adama Tusińskiego, który jako pierwszy zajmował się zagadnieniem Sądu Marszałkowskiego i Honorowego w odniesieniu do obu izb międzywojennego parlamentu¹⁶. We wskazanym artykule P.A. Tusiński dokonał już obszernej analizy podstaw prawnych funkcjonowania tych instytucji, ich struktury oraz praktyki działania. W związku z tym brak odniesienia się przez G. Kulkę do ustaleń poczynionych przez poprzednika uznać należy za istotne uchybienie, wpływające negatywnie na merytoryczną wartość opracowania.

Na szczególną uwagę zasługuje następny tekst, napisany przez Arkadiusza Mellera. Studium pt. *Endecy w Senacie II kadencji (1928—1930)* jest najdłuższym rozdziałem monografii (s. 111—170). Stanowi pierwsze tego rodzaju kompleksowe opracowanie odnoszące się do reprezentacji senackiej ruchu narodowego podczas skróconej kadencji lat 1928—1930. Jak słusznie zauważył autor, okres ten jest nadal niedocenionym momentem w dziejach międzywojennego Senatu. II kadencja była bowiem pierwszą w warunkach zaistniałych po przewrocie majowym, a ponadto jako pierwsza w historii została przedterminowo skrócona z powodów ściśle po-

¹⁶ P.A. Tusiński, *Sądy honorowe i marszałkowskie w Sejmie i w Senacie II Rzeczypospolitej*, „Przegląd Sejmowy” 2001, nr 5 (46), s. 45—69.

litycznych. Należy docenić dążenie autora do wypełnienia luki badawczej przez omówienie pozycji endecji w izbie wyższej w tym newralgicznym okresie. Jednocześnie był to przełomowy moment dla samego ruchu narodowego, który uległ widocznej marginalizacji wskutek klęski w wyborach 1928 roku. Ten fakt ułatwił też A. Mellerowi całościowe opracowanie podjętego tematu, gdyż reprezentacja endecji w Senacie II kadencji ograniczała się jedynie do nielicznego grona 9 senatorów. To pozwoliło badaczowi na przedstawienie pogłębionego studium zagadnienia, na które złożyło się szerokie omówienie wyników wyborczych uzyskanych przez endecję¹⁷, przybliżenie sylwetek endeckich senatorów oraz oparta na wnikliwej analizie sprawozdań stenograficznych wyczerpująca prezentacja ich działalności parlamentarnej. Omawiany tekst wnosi wiele nowych, szczegółowych ustaleń dotyczących roli polityków endecji w pracy parlamentarnej tego okresu, a jego istotnym walorem jest wykorzystanie bogatej bazy źródłowej i właściwie dobranej literatury przedmiotu. Klarowny, uporządkowany wywód pozwolił A. Mellerowi na wysunięcie logicznych i zgodnych ze stanem faktycznym wniosków, wedle których skromna reprezentacja endecji w Senacie II kadencji, choć wyróżniająca się pod względem zalet osobistych i wykształcenia jej członków, nie odegrała większej roli w pracy izby wyższej, ograniczając się do krytycznego recenzowania poczynań rządzącego obozu sanacyjnego.

Kolejny rozdział, autorstwa Mateusza Hübnera, ma charakter przyczynkarski. Tekst pt. *Wybory marszałka Senatu w 1935 roku — świadectwo solidarności czy dekompozycji grupy „pułkowników”?* (s. 171—197) jest ciekawą próbą analizy wydarzeń związanych z wyborem Aleksandra Prystora na marszałka Senatu IV kadencji w październiku 1935 roku, przedstawioną w świetle konfliktów rozgrywających się wewnątrz obozu sanacyjnego po śmierci Józefa Piłsudskiego. Autor wyczerpująco i rzetelnie omówił tło polityczne towarzyszące wyłonieniu marszałków izb parlamentarnych oraz kontrowersje wynikłe wokół wystawienia kandydatury w Senacie. Wiązały się one z narastającą w grupie „pułkowników” krytyką polityki prowadzonej przez jej nieformalnego lidera, Walerego Sławka. Wpłynęło to na podjęcie decyzji o zgłoszeniu kandydatury A. Prystora dopiero w ostatnim momencie, tuż przed otwarciem Senatu. M. Hübner nie udzielił jednoznacznej odpowiedzi na zadane w tytule rozdziału pytanie, wskazał przy tym na skalę napięć, jaka już w 1935 roku pojawiła się w dbającym o pozory spójności środowisku sanacyjnym oraz w jego rdzeniu, którym była grupa „pułkowników”. Podjęty temat przedsta-

¹⁷ Należy odnotować w tej części tekstu drobną omyłkę autora, który pisząc o poparciu w wyborach do Senatu udzielonym na terenie województwa krakowskiego podał wynik wyborczy uzyskany w powiecie bielskim (s. 118). Prawdopodobnie autor miał na myśli powiat bialski (Biała Krakowska), gdyż powiat bielski (Bielsko) znajdował się wówczas w województwie śląskim.

wiono w oparciu o źródła z epoki, na czele z dziennikami i wspomnieniami spisany przez bohaterów wydarzeń.

Na zainteresowanie zasługuje również następny rozdział, autorstwa Anny Ambrochowicz-Gajownik, dotyczący udziału międzywojennego Senatu w kształtowaniu relacji dyplomatycznych i współpracy z Francją. Tekst pt. *Senat Drugiej Rzeczypospolitej a stosunki polsko-francuskie — wybrane aspekty* (s. 199—227) oparto na bogatym materiale źródłowym, na który złożyły się dokumenty dyplomatyczne oraz parlamentarne. Na uwagę zasługuje zestawiona przez autorkę obszerna literatura przedmiotu, ze szczególnym uwzględnieniem jej wcześniejszych publikacji na temat polskiej służby dyplomatycznej we Francji i stosunków polsko-francuskich w okresie Drugiej Rzeczypospolitej. W tekście przedstawiono przegląd najważniejszych debat senackich dotyczących relacji obu państw oraz ich współpracy na polu politycznym, gospodarczym i społecznym. Tematyka ta pojawiała się w pracach izby wyższej głównie w ramach procedury ratyfikacji umów międzynarodowych zawieranych w tym okresie przez Polskę i Francję. Ważne miejsce w debatach senatorów miały też — jak słusznie odnotowała autorka — sprawy odnoszące się do ochrony interesów ludności polskiej zamieszkałej we Francji oraz wspieranie więzi łączących ją z ojczyzną.

W kolejnym tekście, opracowanym przez Janusza Szczepańskiego, także przybliżono zagadnienia odnoszące się do dbałości czynników senackich o sytuację środowisk polonijnych. Rozdział zatytułowany *Działalność marszałka Senatu RP — Juliana Juliusza Szymańskiego na rzecz umacniania więzi Polonii z Macierzą* (s. 229—251) przedstawia mniej znaną stronę aktywności tej postaci, kojarzonej zwykle z brakiem doświadczenia politycznego, ujawnionym w trakcie kierowania pracami izby wyższej podczas II kadencji, w latach 1928—1930. Jak dowiódł autor, marszałek J. Szymański położył ogromne zasługi na rzecz Polonii i wzmocnienia jej związków z krajem pochodzenia. Mieszkając w Stanach Zjednoczonych oraz w Brazylii, czynnie działał wewnątrz tamtejszych polskich społeczności. Znając problemy polskiej emigracji z własnego doświadczenia, kontynuował działalność pomocową dla Polonii także po powrocie do kraju. W latach 20. stanął na czele Polskiego Towarzystwa Emigracyjnego i wydawał czasopismo „Wychodźca”. Do rozwinięcia swojej aktywności na tym polu J. Szymański wykorzystał także fakt pełnienia funkcji marszałka Senatu. Sprawując tę godność, został głównym organizatorem I Zjazdu Polaków z Zagranicy w 1929 roku, dla którego pozyskał patronat najważniejszych osób w państwie. W 1930 roku zainicjował ponadto coroczne uroczystości Tygodnia Emigranta Polskiego, koordynował też funkcjonowanie wielu organizacji społecznych mających na celu wspieranie polskich emigrantów. W tekście opartym na stosownej bazie źródłowej autor trafnie osadził działalność J. Szymańskiego na

rzecz Polonii na tle jego całego życiorysu oraz okresu sprawowania przezeń funkcji marszałka Senatu II kadencji.

Ostatnie cztery rozdziały monografii poświęcono przedstawieniu sylwetek konkretnych senatorów Drugiej Rzeczypospolitej. Wspólnym mianownikiem, a zarazem szczególną wartością tych opracowań jest skupienie się na postaciach z dalszego planu ówczesnego życia politycznego, dotąd szerzej nieznanych i nieopisanych w literaturze przedmiotu. Kolejną wspólną zaletą tych tekstów jest wykorzystanie w nich bogatego materiału źródłowego — zarówno źródeł archiwalnych, jak i drukowanych (stenogramów), prasowych czy wspomnieniowych.

Pierwsze z tej grupy tematycznej jest opracowanie Jacka Piotrowskiego *Kobiety w Senacie II RP — na przykładzie kariery politycznej senator Hanny Hubickiej* (s. 252—272). Autor przybliżył w nim postać reprezentującej obóz sanacyjny senatorki III kadencji (1930—1935), a szkic jej poświęcony stał się jednocześnie pretekstem do ukazania szerszego tła związanego z obecnością kobiet w izbie wyższej w okresie międzywojennym. W świetle zaprezentowanych badań postać H. Hubickiej jawi się niewątpliwie jako nietuzinkowa i wykraczająca poza ramy swej epoki. Świadczy o tym nie tylko skala jej zaangażowania w życie publiczne, lecz także pełne obyczajowych zawłości życie osobiste, które w barwny sposób przedstawił autor rozdziału.

Z kolei Joanna Gołębiowska w tekście *Tadeusz Michejda — senator III kadencji Senatu RP* (s. 273—295) opisała postać sprawującego mandat senatorski w tym samym okresie wybitnego działacza społecznego ze Śląska Cieszyńskiego, wywodzącego się z zasłużonej dla polskości tych ziem ewangelickiej rodziny Michejdów. Autorka interesująco przybliżyła życiorys polityka, w tym wytłumaczyła powody jego przeniesienia się do Torunia; przedstawiła również jego działalność społeczną i polityczną w nowym miejscu zamieszkania. Najszerzej omówiła — zgodnie z tytułem — jego aktywność w Senacie III kadencji, w którym reprezentował opozycyjną wobec rządów sanacyjnych Narodową Partię Robotniczą.

Rozdział pt. *Marian Malinowski: senator II Rzeczypospolitej (1935—1939)* został napisany przez Grzegorza Zackiewicza (s. 297—321). Badacz przedstawił sylwetkę wieloletniego, zasłużonego działacza socjalistycznego, który znalazł się w koncesjonowanym przez władze sanacyjne Senacie IV i V kadencji. Był on — jak wskazuje autor — jednym z najwierniejszych piłsudczyków wywodzących się z grona dawnych działaczy PPS. Co wyjątkowe, zasiadał w parlamencie polskim we wszystkich kadencjach okresu międzywojennego (w latach 1919—1935 był nieprzerwanie posłem). Należy podkreślić, że tekst G. Zackiewicza rzetelnie przybliżył działalność polityczną tej niezwyklej postaci na mniej dotąd poznanym odcinku senackim.

Autorem ostatniego rozdziału recenzowanego zbioru studiów jest Jarosław Maciej Zawadzki. Bohaterem jego tekstu jest zupełnie dziś zapomniana i zagadkowa postać — Bazyli Siedun, senator III kadencji reprezentujący klub BBWR. Rozdział pt. *Alchemia śladu. Przyczynek do badań nad losami senatora Bazylego Sieduna* (s. 323—335) stanowi zapis poszukiwań genealogicznych autora, których celem było poznanie losów tytułowej postaci. Dotąd bowiem życiorys polityka był właściwie całkowicie nieznany, nie doczekał się on nawet wartościowego biogramu, czego dowodem może być krótka notka zawarta w słowniku biograficznym *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, akcentująca brak jakichkolwiek bliższych danych o senatorze (s. 323—324)¹⁸. Wskutek drobiazgowych badań J.M. Zawadzkiemu udało się ustalić, że B. Siedun był działaczem społecznym i politycznym narodowości białoruskiej, ziemianinem, który po II wojnie światowej wyemigrował do Stanów Zjednoczonych. Omawiany rozdział jest niezwykle ciekawym zapisem żmudnych prac badawczych, mogącym stanowić wartościową inspirację do podjęcia podobnych kwerend nad życiorysami innych, słabo jeszcze poznanych międzywojennych parlamentarzystów.

Reasumując, podkreślić należy, że recenzowana publikacja stanowi cenny i interesujący zbiór szczegółowych studiów, który poszerza dotychczasowy stan wiedzy o międzywojennym polskim Senacie. Trzeba docenić zwłaszcza bogactwo oraz różnorodność tematyczną rozdziałów składających się na tę monografię. Dają one niezwykle barwny, wieloaspektowy przegląd zagadnień wiążących się z kształtem i funkcjonowaniem izby wyższej parlamentu Drugiej Rzeczypospolitej. Warto odnotować również takie zalety ocenianej publikacji, jak staranna szata graficzna wydania (twarda oprawa, dobry jakościowo papier) oraz umieszczenie na końcu książki indeksu osobowego (s. 337—345), który ułatwia wyszukiwanie postaci historycznych wzmiankowanych przez autorów. Większych zastrzeżeń nie budzi także strona językowa publikacji — składające się na nią teksty napisane zostały przez doświadczonych badaczy, umiejętnie posługujących się językiem polskim. Literówki i omyłki pisarskie są nieznaczne i należą do rzadkości. Omawiana książka broni się też pod względem merytorycznym. Właściwie wszystkie rozdziały zostały przygotowane w oparciu o solidne kwerendy źródłowe, a wiele z nich wnosi nowe ustalenia bądź podejmuje nieopracowane dotąd tematy. Przedstawione w recenzji drobne zarzuty dotyczące pomyłek merytorycznych mają jedynie charakter szczegółowy i zupełnie drugorzędny. Nie wpływają one w żaden sposób na pozytywny odbiór całości publikacji, którą należy uznać za wartościową i potrzebną. Stanowi ona ważne studium do dziejów Senatu w Polsce, dające wielopłaszczy-

¹⁸ Por. J. Łaptos, A. Mania, *Siedun Bazyli*, w: *Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J.M. Majchrowski. Warszawa 1994, s. 547.

znowy obraz drugiej izby parlamentu w przełomowym dla niej okresie Drugiej Rzeczypospolitej.

Bibliografia

- Ajnenkiel A., *Spór o model parlamentaryzmu polskiego do roku 1926*, Warszawa 1972.
- Ajnenkiel A., *Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1975.
- Ajnenkiel A., *Historia sejmiku polskiego*, t. 2, cz. 2: *II Rzeczypospolita*, Warszawa 1989.
- Czajowski J., *Senat Rzeczypospolitej Polskiej pierwszej kadencji 1922—1927. Pozycja prawnokonstytucyjna i praktyka ustrojowa*, Warszawa 1999.
- Czajowski J., *Senat w Konstytucji z 23 kwietnia 1935 roku*, „Przegląd Sejmowy” 2005, nr 2 (67), s. 65—77.
- Kaczmarek Z., *Marszałkowie Senatu II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1992.
- Kowalski W., *Koncepcje ustrojowe izby wyższej parlamentu w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2014.
- Krukowski S., *Geneza konstytucji z 17 marca 1921 r.*, Warszawa 1977.
- Kto był kim w Drugiej Rzeczypospolitej*, red. J.M. Majchrowski, Warszawa 1994.
- Mycielska D., Zawadzki J.M., *Senatorowie zamordowani, zaginieni, zmarli w latach II wojny światowej*, Warszawa 2009.
- Pietrzak J., *Senat Rzeczypospolitej Polskiej. Tradycja i współczesność XV—XXI w.*, Warszawa 2010.
- Posłowie i senatorowie II Rzeczypospolitej — ofiary II wojny światowej*, red. B. Popławski, Warszawa 2019.
- Prace Komisji Konstytucyjnej Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej II kadencji (1928—1930)*, wstęp, wybór i oprac. M. Wojtacki, Warszawa 2013.
- Sejmy Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Zakrzewski, Warszawa 1990.
- Senat w II i III Rzeczypospolitej Polskiej. Materiały z konferencji zorganizowanej pod patronatem Marszałka Senatu RP prof. Longina Pastusiaka w 80. rocznicę pierwszego posiedzenia Senatu w II RP 27 listopada 2002 r.*, oprac. M. Lipińska, R. Stawicki, Warszawa 2003.
- Sprawozdania stenograficzne z posiedzeń Sejmu Ustawodawczego RP (lata 1920—1921)*, dostępne w Internecie: https://bs.sejm.gov.pl/F?func=scan&scan_code=NST&scan_start=rpii/0&local_base=2RP_SU_SJ_ST (dostęp: 18.08.2022).
- Stawicki R., *Senat II Rzeczypospolitej. 90. rocznica pierwszego posiedzenia*, Warszawa 2012.
- Tusiński P.A., *Sądy honorowe i marszałkowskie w Sejmie i w Senacie II Rzeczypospolitej*. „Przegląd Sejmowy” 2001, nr 5 (46), s. 45—69.
- Wystąpienie posła Maślanki od Piastowców*, „Lud Katolicki” 1920, nr 44, s. 1.
- Zawadzki J.M., *Senatorowie. Losy wojenne i powojenne*, Warszawa 2012.

Paweł Magiera

Multidimensionally about the Senate in the interwar Poland

[Rev. *Senat II Rzeczypospolitej (1922—1939)* — „*rzecznik rozsądku, rozważli i miary*”, eds. Zbigniew Girzyński, Jarosław Kłaczek, Jan Żaryn, Toruń 2020]

Summary

The reviewed book is a collection which consists of twelve thematically diversified chapters. All of them are about the Senate in the Second Polish Republic. The authors present many little-known aspects of the shape and the functioning of the upper house of the parliament in Poland during years 1922—1939. The book discusses such issues as the legal conceptions of the Senate, its structure, functions, political background and composition. The publication is a valuable supplement to the previous research. It also brings new detailed findings to the image of the Senate in the interwar Poland.

Key words: the Senate, upper house of the parliament, interwar period, the Second Polish Republic